

Elżbieta Młyńska

Instytut Teologiczny w Białymstoku

DOI: 10.15290/std.2024.10.04

0000-0002-0501-6955

SOBOROWE INSPIRACJE I ICH RECEPCJA W NAUCZANIU I DZIAŁALNOŚCI KATECHETYCZNO-PEDAGOGICZNEJ KS. JÓZEFA GRYGOTOWICZA

CONCILIAR INSPIRATIONS AND THEIR IMPLEMENTATION IN THE CATECHETICAL AND EDUCATIONAL MINISTRY OF FR. JÓZEF GRYGOTOWICZ

Monsignor Józef Grygotowicz, a priest of the Archdiocese of Białystok from 1974 to 2008, played a significant role in the education and formation of catechists in the spirit of the Second Vatican Council. As a student, catechist, and later as a teacher and educator of catechists, he was shaped by both internal and external ecclesiastical factors before, during, and after the Council. Initially, his family served as a catechetical environment. During his school years, he encountered catechesis that was methodologically structured and rooted in the achievements of pedagogical and psychological sciences. At this time, catechetics was reduced to a methodological framework focused on pedagogical principles within its subject. Consequently, although catechesis in schools gained certain educational merits, it did not fully achieve its broader spiritual and pastoral objectives.

The Second Vatican Council introduced a shift from an intellectualistic-anthropocentric approach to pastoral care and catechesis to a personalistic, theocentric, and christocentric perspective. In line with the Council's vision of the Church as a community engaged in the triple mission of Christ, catechetics was classified as a theological discipline, pursued within the spirit of personalism, and catechesis was redefined as a form of ecclesial catechumenate.

While studying at the Catholic University of Lublin under the guidance of the eminent pastoral theologian Fr. F. Blachnicki, Monsignor Grygotowicz embraced the ideas of the Second Vatican Council regarding catechesis and gained pastoral experience within the „Light-Life Movement” (Ruch Światło-Życie), founded by Blachnicki. He also became acquainted with the formational pedagogy of the New Man, grounded in the theological principles of the Council. Following his studies, he was entrusted with the formation of catechists – priests, religious, and laity – in his home diocese. In his teaching and educational endeavors, he embodied the ideals of the Council, promoting catechetics as a theological discipline, with a focus on its kerygmatic dimension. The theoretical foundations of his educational approach were drawn from ecclesiology, portraying the Church as a community and the catechist as a herald of the Word of God. He educated catechists – priests, religious, and laity – systematically in the ecclesial spirit, often employing methods and forms developed within the „Light-Life Movement,” emphasizing the value of an ecclesial community built upon the light of the Word of God, the experience of God’s presence in liturgy, and fraternal love expressed through service.

Key words: student, pupil, catechist, Church as community, catechumenate, educator, ecclesial education.

Ksiądz Józef Grygotowicz, kapłan archidiecezji białostockiej żyjący w latach 1932-2023, odegrał znaczącą rolę w formacji katechetów na terenie diecezji białostockiej, jak również poza granicami kraju, w Wilnie¹. Czas jego posługi formacyjnej przypadł na lata 1974-2008, w którym to okresie spełniał różne funkcje związane z przygotowaniem katechetów do pracy, a jednocześnie formacją permanentną już posługujących w katechezie². W tym czasie był wykładowcą katechetyki w seminarium duchownym³ oraz w diecezjalnych instytutach katechetycznych⁴,

¹ J. Grygotowicz, *Zamiast przedmowy*, [w:] *Kościół a Europa w dobie współczesnej. Sympozjum w 15-lecie Studium Teologii w Wilnie*, M. Olszewski, E. Kirstukas (red.), Wilno 2010, s. 9-10; E. Młyńska, *Wstęp* [w:] A. Skreczko, B. Grużewski, *Nauczanie religii i postawy katechetów Wileńszczyzny*, Warszawa – Białystok – Wilno 2008, s. 9-12.

² E. Młyńska, J. Grygotowicz, [w:] *Słownik katechetyków polskich XX wieku*, R. Czekalski, Z. Marek, R. Murawski (red.), Warszawa 2003, s. 67-68.

³ K. Kułakowski, *Profesorowie i wykładowcy*, [w:] *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1995. Księga jubileuszowa*, S. Hołodok (red.), Białystok 1995, s. 74-75.

⁴ R. Balunowski, *15 lat działalności Studium Katechetycznego w Białymstoku*, „Na drogach katechezy”, *Miesięcznik Katechetyczny Kurii Metropolitalnej Białostockiej* (dalej: NK), 1993, nr 3, s. 2-3.

archidiecezjalnym wizytatorem nauki religii⁵, dyrektorem wydziału katechetycznego kurii, organizatorem i dyrektorem magisterskich studiów teologicznych w Białymstoku oraz inicjatorem studiów teologicznych w Wilnie⁶. Podejmował również zadania, które proces formacji katechetów wspierały. W celu stworzenia odpowiednich warunków do pracy dydaktycznej oraz formacji duchowej świeckich zajął się renowacją zabytkowej kamienicy⁷, a także zarządzał osobnym domem katechetycznym⁸. Wszystkie te pełnione przez niego funkcje i zadania przeniknięte były ideą wychowywania katechetów w duchu Soboru Watykańskiego II. Do ich grona należeli kapłani, osoby konsekrowane i świeccie.

Posługiwanie w taki sposób stało się możliwe dzięki studiom licencjackim w zakresie teologii pastoralnej w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, jak również nabywanemu w ruchu Światło-Życie⁹ doświadczeniu duszpasterstwa, kształtowanego zgodnie z odnowioną przez Sobór teologią, a w sposób szczególny eklezjologią¹⁰. Dla formacji przyszłego wychowawcy katechetów nie bez znaczenia były też lata przedsoborowe, podczas których rozwijał swoją osobowość, pogłębiał wiarę, zdobywał wiedzę religijną, angażował się apostołsko i wreszcie jako kapłan katechizował dzieci i młodzież¹¹. Wszystkie te doświadczenia pomogły mu w odkrywaniu nowości nauczania soborowego Kościoła i wypracowywaniu modelu wychowania katechetów inspirowanego teologią tego czasu.

Wydaje się zatem zasadnym, aby posługę tego kapłana-wychowawcy przebadć i ukazać w trzech aspektach: 1) wychowawca kształtowany przed Soborem, 2) wychowawca poszukujący inspiracji soborowych, 3) wychowawca katechetów w duchu soborowym.

⁵ E. Młyńska, *Jubileusz Wydziału Katechetycznego – jubileuszem księdza wizytatora Józefa Grygotowicza*, NK 8(1999), nr 10-12, s. 6-7.

⁶ Ł. Kalisz, *20-lecie Studium Teologii w Białymstoku*, Białystok 2013, s. 13-18; *Kościół a Europa w dobie współczesnej. Sympozjum w 15-lecie Studium Teologii w Wilnie*, M. Olszewski, E. Kirstukas (red.), Wilno 2010, s. 9-10. 301; J. Grygotowicz, *Odwiedziny na Wileńszczyźnie*, NK 5(1996), nr 6, s. 6. Ksiądz Grygotowicz podjął próbę zorganizowania kształcenia katechetów w Mińsku na Białorusi, zob. J. Grygotowicz, E. Młyńska, *Na pomoc katechezie w Mińsku*, NK 5(1996), nr 11, s. 9.

⁷ Ł. Kalisz, *20-lecie...*, s. 31.

⁸ Tamże, s. 30.

⁹ Por. R. Derewenda, *Dzieło wiary. Historia Ruchu Światło-Życie 1950-1985*, Kraków 2010, s. 53-66, 73-222.

¹⁰ Por. *Kapłan mądry sercem. Rozmowa z księdzem Józefem Grygotowiczem z okazji 50-lecia kapłaństwa*, E. Młyńska i zespół: J. Sęczek, L. Kochanowski, L. Orzechowska, W. Paniczko, A. Rybnik (red.), Białystok 2010, s. 115-163.

¹¹ Tamże, s. 93-114.

Wychowawca kształtowany przed Soborem

Powołanie wychowawcy białostockich katechetów w dobie przedsoborowej kształtowane było systematycznie i w sposób ciągły poprzez środowisko rodzinne, parafię, szkołę i seminarium, a potem pracę kapłana-katechety¹². Urodził się 1 grudnia 1932 r. w Miejskich Nowinach na Białostocczyźnie, w rodzinie Wiktorii z domu Kozłowskiej i Edwarda Grygotowiczów. Był najstarszym z sześciorga rodzeństwa, w domu żyjącym wartościami chrześcijańskimi, w rytmie roku liturgicznego. Od dziecka nawykł do codziennej modlitwy rodzinnej. Chętnie włączał się w obrzędowość religijną pielęgowaną w rodzinie, a powiazaną z konkretnymi świętami kościelnymi. Razem z rodzicami uczestniczył w nabożeństwach liturgicznych w parafii. Gdy podczas wojny rozpoczął edukację na tajnych kompletach, jego domowa formacja religijna wzbogacona została przez metodyczne nauczanie religii z zastosowaniem środków dydaktycznych w postaci obrazów biblijnych. Tu spotkał się ze świecką nauczycielką, która imponowała mu pogładowym nauczaniem. W tym okresie został też przygotowany przez pobożną kobietę z parafii do I Komunii św., którą przyjął w kościele parafialnym pw. św. Antoniego w Sokółce. W pełni zorganizowaną edukację szkolną podjął po wojnie, w pobliskim miasteczku, gdzie w roli nauczycieli religii spotkał kapłanów. To dało mu szansę włączenia się w posługę ministrancką, a dzięki niej zadomowienia się również w przyjaznym środowisku wychowawczym, jakim była parafia. Angażując się w jej życie duszpasterskie czerpał z wielu wzorców osobowych, jakimi byli dla niego m.in. dziekan sokólski, ks. Józef Marcinkiewicz, a także ceniony przez uczniów katecheta – ks. Stanisław Fiedorcuk¹³. Ksiądz dziekan urzekał go otwartością na ludzi, współpracą ze świeckimi, gościnnością, pasją zielarską i troską o potrzebujących. Ksiądz Stanisław Fiedorcuk natomiast, jako wykształcony pedagog, był zawsze profesjonalnie przygotowanym do pracy nauczycielem religii, najpierw w szkole, a po usunięciu go przez władze oświatowe ze szkoły – katechetą w parafii. Oprócz rzetelnie przekazywanej wiedzy religijnej, angażował młodzież w życie duszpasterskie. Przygotowywał z nimi misteria bożonarodzeniowe i wielkanocne, tworząc dla młodych ludzi przestrzeń dla rozwoju talentów i nabywania praktycznych umiejętności, a przede wszystkim do pogłębiania wiary. Ksiądz Józef Grygotowicz, jako uczeń szkoły powszechnej w Sokółce, włączył się także w harcerski styl życia¹⁴. Był on zgodny z jego oczekiwaniami, bo harcerstwo działające wówczas w szkole wychowywało młodzież w duchu patriotyzmu, we współpracy z Kościołem.

¹² Tamże.

¹³ *Kapłan mądry sercem...*, s. 51-55; por. F. Fiedorcuk, *Ze wspomnień księdza Jubilata*, NK, nr 7-8 (1996), s. 4-5.

¹⁴ *Kapłan mądry sercem...*, s. 47-49.

Narastająca jednak ideologizacja oświaty i wychowania w latach powojennych¹⁵ wpłynęła na kolejne wybory absolwenta szkoły powszechnej. Razem z kilkoma kolegami zgłosił się on do gimnazjum w Różanymstoku, prowadzonym przez księży salezjanów. Placówka ta, zachowując wysoki poziom nauczania, miała na wskroś wychowawczy charakter i kształtowała młodych ludzi w duchu św. Jana Bosko¹⁶. Dodatkowo, edukacja salezjańska ukierunkowywała formację gimnazjalistów na przyszłych kapłanów. A zatem gimnazjum dla tegoż ucznia było jednocześnie niższym seminarium duchownym. Czas kształcenia w dobrze zorganizowanej placówce edukacyjno-wychowawczej zapewniał młodemu człowiekowi wszechstronny rozwój osobowy i dawał potwierdzenie, że wybrana droga ku kapłaństwu jest słuszna.

Po zakończeniu Liceum Ogólnokształcącego w Różanymstoku, absolwent i wychowanek salezjański wybrał się do Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku¹⁷. Tu wszedł w tryb kształcenia w duchu filozofii i teologii scholastycznej, przyswajając sobie naukę Kościoła podawaną w formie teologicznych traktatów. Językiem wykładowym był nierzadko język łaciński, a metodą uczenia się – przyswajanie wiedzy na pamięć. Kształtowaniu osobowości kleryka służyły dzieła i praktyki ascetyczne, które cechowały się rygoryzmem, dyscypliną i zaprawianiem się w cnotach¹⁸. Przygotowanie do katechezy w programie wykładów wspomagała psychologia, którą wykladał ks. dr Hipolit Chruściel¹⁹. Szczególne jednak piętno w tym czasie wycisnął na klerykach ks. prof. Michał Sopoćko, wykładający pedagogikę i katechetykę²⁰. Tenże wykładowca widział cel wychowania w ścisłej korelacji z antropologią, leżącą u jego podstaw. W wychowaniu chrześcijańskim za jego podmiot uznawał najpierw Boga, zaraz potem rodzinę, jako naturalne środowisko rozwoju człowieka. Wychowawców dzielił na tych z prawa natury, tj. rodziców, oraz na wychowawców z prawa pozytywnego. Wszyscy inni, poza rodziną, wpisywali się w rolę wychowawców o tyle, o ile pielęgnowali wartości rodzinne²¹. Katechetyka Księdza Profesora przed Soborem

¹⁵ Por. B. Skłodowski, *Katechizacja w Polsce Ludowej w latach 1945-1990. Zarys problematyki*, [w:] *W małej salce... Katechizacja na Białostocczyźnie w okresie PRL*, Białostockie Studia Historyczno-Kościelne, A. Szot (red.), Białystok 2014, s. 18-22.

¹⁶ Szeroką wykładnię wychowania w duchu św. Jana Bosko przyniosło sympozjum naukowe poświęcone tej tematyce, zorganizowane w dniach 26-27 listopada 1987 r. w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, por. *Wychowanie chrześcijańskie w duchu św. Jana Bosko*, M. Majewski (red.), Kraków 1988.

¹⁷ Por. J. Grygotowicz, *Wspomnienia z lat seminaryjnych – w jubileusz 60-lecia kapłaństwa*, [w:] *Między Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie a Seminarium Duchownym w Białymstoku*, A. Proniewski (red.), Białystok 2019, s. 81-82.

¹⁸ J. Grygotowicz, *Wspomnienia...*; *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium w Białymstoku 1945-1980*, E. Ozorowski (red.), Białystok 1981, s. 192-200.

¹⁹ Tamże, s. 55, 205-208.

²⁰ Tamże, s. 31.

²¹ Por. M. Sopoćko, *Miłosierdzie Boga w dziełach Jego*, t. IV, wyd. III, Białystok 2017, s. 126-132.

tkwiła siłą rzeczy w nurcie dydaktyczno-pedagogicznym²². Z takim przygotowaniem ks. Józef Grygotowicz przyjął święcenia kapłańskie 21 czerwca 1959 r. i z pasją oddał się pracy duszpasterskiej w kolejnych parafiach jako katecheta.

Młody prezbiter rozpoczynał nauczanie religii w Dąbrowie Białostockiej, w szkole, a po usunięciu religii ze szkół kontynuował nauczanie dzieci na terenie parafii. W kolejnych parafiach, tj. w Dolistowie, w Dobrzyniewie, w parafii św. Rocha w Białymstoku oraz w Korycinie, katecheza należała do jego podstawowych zadań duszpasterskich²³. Z racji na wcześniejszą obecność lekcji religii w szkole, katecheza nacechowana została podejściem dydaktycznym, także wtedy, gdy odbywała się w parafii. Katechetykę w tym okresie sprowadzono do metodologii katechetycznej, realizującej założenia pedagogiki w zakresie swojego przedmiotu²⁴. Katechetę definiowano jako osobę posiadającą określone cechy osobowości²⁵. W praktyce katechizowano najczęściej na podstawie podręczników ks. Wincentego Zaleskiego, które zorientowane były na przekaz wiedzy religijnej²⁶. Ksiądz Józef Grygotowicz, korzystając z własnych doświadczeń katechetycznych w wieku szkolnym, jak również uformowany w seminarium przez dobrych religijnych pedagogów, w praktyce łączył nauczanie prawd wiary z duszpasterstwem katechetycznym w parafii, dając dzieciom i młodzieży szansę na przeżywanie wiary i socjalizację religijną. Poprzez angażowanie uczniów w życie duszpasterskie parafii stwarzał im przestrzeń dla praktykowania wiary, wspomagając ich poprzez dostarczanie im motywów i bodźców, wspieranie pracy nad charakterem, włączanie w życie liturgiczne Kościoła i zachętę do służby bliźnim. Wzorce do posługi katechetycznej czerpał m.in. ze stylu pracy wizytatora i katechety zarazem – ks. Edwarda Kisiele²⁷, z którym w latach 1963-1966 ściśle współpracował w parafii św. Rocha w Białymstoku. Ksiądz Edward Kisiel, kształtując życie katechetyczne w całej diecezji²⁸, był gorącym zwolennikiem uzupełniania przeintelektualizowanej katechezy w szkole godzinami

²² *Katechetyka. Wykłady prof. M. Sopocki na wydz. teol. USB, rok akademicki 1934-35*, rękopis, Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku.

²³ *Kapłan mądry sercem...*, s. 91-114.

²⁴ J. Dajczak, *Katechetyka. Metody, przedmioty, dzieje katechezy i osobowość katechetyczna*, Warszawa 1956, s. 15.

²⁵ Tamże, s. 319.

²⁶ W. Kubik, *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Kraków 1990, s. 39, 65.

²⁷ *Kapłan mądry sercem...*, s. 103-109; E. Młyńska, *Ksiądz Edward Kisiel – wizytator katechetyczny w archidiecezji w Białymstoku*, [w:] *W małej salce... Katechizacja na Białostocczyźnie w okresie PRL*, Białostockie Studia Historyczno-Kościelne, A. Szot (red.), s. 111-112.

²⁸ E. Kisiel, *Katechizacja w Archidiecezji Białymstoku w latach 1944-1976*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej” (dalej: WKAB) 1978, nr 1; E. Młyńska, *Wytyczał drogi katechezy*, NK 7(1998), nr 10, s. 11.

duszpasterskim w parafii. Wiele zatem inicjatyw, typu: teatr młodzieżowy, chórki czy wakacyjne wyjazdy z uczniami i ich rodzicami w góry podejmowali wspólnie²⁹.

Wychowawca poszukujący inspiracji soborowych

Wobec zachodzących w społeczeństwie procesów dechrystianizacyjnych, ks. Józef Grygotowicz odczuwał niezadawalającą skuteczność duszpasterstwa. Według jego diagnozy zawodziło nauczanie o Kościele, jak również jego funkcjonowanie w zmieniających się uwarunkowaniach społeczno-kulturowych. Powoli przekonywał się też o tym, że problem gwałtownie zachodzących przemian społecznych, wywołanych m.in. przez industrializację, nie dotyczył jedynie Kościoła w Polsce, ale obejmował Kościół powszechny. W tej sytuacji, rozpoczęty w 1962 r. Sobór Watykański II był wyczekiwany przedsięwzięciem, niosącym istotny rozwój myśli teologicznej, skutkującej także w liturgice, homiletyce, katechetyce i całym duszpasterstwie. Jako katecheta dzieci i młodzieży interesował się pracami Soboru i dostrzegał, że to co się działo na Soborze otwierało nowe perspektywy dla duszpasterstwa, które pochłaniało go całkowicie. A ponieważ wiodącym promotorem myśli soborowej w Polsce stał się wówczas Katolicki Uniwersytet w Lublinie, zapragnął w nim studiować³⁰.

Za zgodą swojego ordynariusza, Władysława Suszyńskiego, w roku 1968 rozpoczął studia stacjonarne w Instytucie Teologii Pastoralnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Spotkanie z ks. prof. Blachnickim przesądziło o jego rozwoju naukowym i o charakterze jego formacji pastoralnej³¹. Założyciel Instytutu, ks. Franciszek Blachnicki, był wówczas znaczącym teoretykiem teologii pastoralnej, dla której fundamentem była eklezjologia soborowa³². Kościół w niej nie sprowadzał się już do socjologicznie definiowanej instytucji zbawczej, ale do rzeczywistości ludu Bożego, wspólnoty zjednoczonej w Duchu Świętym, znaku i narzędzia zjednoczenia ludzkości w Chrystusie³³. W tak rozumianym Kościele także katecheza przedstawiała być pedagogiczno-dydaktycznym zabiegiem do przekazania treści teologicznych i wypracowywania wzorców postępowania religijnego, ale stała się jednym ze sposobów jego urzeczywistniania w aktualnym momencie dziejów.

²⁹ *Kapłan mądry sercem...*, s. 103-109.

³⁰ Tamże, s. 117-119.

³¹ Tamże, s. 119-120; J. Grygotowicz, *świadektwo*, [w:] *Gorliwy apostoł wewnętrznej odnowy człowieka. Materiały z sympozjum poświęconego Założycielowi Ruchu-Światło-Życie. Lublin 5-6 października 1987*, wydane przez Ruch – 1998, s. 135-136; Por. A. Wodarczyk, *Prorok Żywego Kościoła. Ks. F. Blachnicki (1921-1987) – życie i działalność*, Katowice 2008, s. 346.

³² Ksiądz Franciszek Blachnicki w swojej pracy habilitacyjnej, przedłożonej na Wydziale Teologicznym KUL, przedstawił genezę myśli eklezjologicznej i wskazał na soborowy obraz Kościoła-wspólnoty jako najbardziej właściwy do zrozumienia jego istoty, por. F. Blachnicki, *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*, Lublin 1971, s. 159-486.

³³ Tamże, s. 185-186.

W myśl koncepcji soborowej Kościoła jako wspólnoty będącej podmiotem potrójnej misji Chrystusa³⁴, katechetyka zaszeregowana została do nauk teologicznych³⁵ i wskutek tego proponowała nowe ujęcie tak natury, jak i podmiotu oraz celu, treści, metody katechezy³⁶. O ile tradycyjne podręczniki zajmowały się przede wszystkim zagadnieniami dydaktycznymi, programowymi i psychologiczno-pedagogicznymi, to w nowych pojawiały się coraz częściej zagadnienia teologiczne w ich personalistycznym kształcie. Przemiana myślenia o katechezie ewoluowała od intelektualizmu i antropocentryzmu w kierunku personalizmu, teocentryzmu³⁷ i chrystocentryzmu. Katecheza w świetle teologii soborowej w ujęciu ks. Blachnickiego rozumiana była jako katechetyczne przepowiadanie słowa, poprzez które Kościół się urzeczywistniał. Ujmowana w ten sposób stawiała się formą kościelnego katechumenatu, a jej celem było wprowadzenie w życie Kościoła³⁸. W wymiarze religijno-wychowawczym celem katechezy w formie katechumenatu było doprowadzenie wychowanka do wewnętrznej harmonii pomiędzy poznaną a realizowaną prawdą³⁹. Od strony treści katecheza miała przekazywać kerygmę⁴⁰. Katechetą mógł być człowiek, który tkwił głęboko swoją wiarą i egzystencją w Kościele⁴¹.

Personalistyczna koncepcja katechezy postawiła nowe wymagania dotyczące osobowości katechety. Różniły się one znacznie od wymagań, które pedagogika określa wobec każdego nauczyciela i wychowawcy. Wymagania te miały charakter nadprzyrodzony i wynikały z faktu, że Bóg za pośrednictwem głosiciela Jego słowa próbował nawiązać dialog zbawczy z człowiekiem. Dla zapewnienia skuteczności nauczania nie wystarczała znajomość psychologii czy pedagogiki. Katecheta miał bowiem do spełnienia misję świadka, proroka dzieł zbawczych Boga, a jego posłannictwem było budzenie wiary, wychowywanie do modlitwy, wprowadzanie w życie liturgiczne Kościoła i w życie miłości. W katechezie personalistycznej, pojętej jako przepowiadanie słowa Bożego, należało stawiać wyższe wymagania odnośnie do formacji wewnętrznej czyli duchowej katechetów⁴².

³⁴ A. Wodarczyk, *Prorok...*, s. 267-273.

³⁵ F. Blachnicki, *Katechetyka fundamentalna. Skrypt dla studentów KUL*, Lublin 1970, s. 121-146.

³⁶ Por. tamże, s. 190-196, 200-215, 252-272.

³⁷ Tamże, s. 77-100.

³⁸ Tamże, s. 2.

³⁹ Tamże, s. 220.

⁴⁰ F. Blachnicki, *Kerygmatyczna odnowa katechezy (Zorientowanie w problematyce)*, Warszawa 2005, s. 178-181.

⁴¹ F. Blachnicki, *Katechetyka fundamentalna...*, s. 274-278.

⁴² Tamże, s. 274-282. Por. S. Łabendowicz, *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dydaktycznej po Soborze Watykańskim II*, Lublin – Radom, s. 82-92.

Powyższe założenia teologii personalistycznej znalazły odzwierciedlenie w pracy magistersko-licencjackiej ks. Józefa Grygotowicza, pisanej w oparciu o literaturę i badania empiryczne na temat: *Uroczystość I Komunii świętej w Polsce jako problem pastoralny*⁴³. Ten szczegółowy przedmiot badań, związany z inicjacją sakramentalną dzieci, skupiał jak w soczewce zagadnienia, jakimi zajmowała się wówczas teologia pastoralna na KUL-u i katechetyka w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego. Ksiądz Józef Grygotowicz w swojej pracy ukazał przemiany, jakie na skutek soborowego nauczania Kościoła zachodziły w podejściu do I Komunii św. Aby zmierzyć się z tradycyjnym modelem katechezy sakramentalnej przedsoborowej, odwołał się do zarządzeń kościelnych z pierwszej połowy XX w., i w ich świetle ten model opisał, wykazując jego intelektualistyczno-antropocentryczny charakter. Następnie zwrócił uwagę na pedagogiczne ukierunkowanie katechezy eucharystycznej po II wojnie światowej, czego odzwierciedleniem były zarządzenia kościelne, programy i podręczniki katechetyczne⁴⁴. Tymczasem soborowa wizja Kościoła-wspólnoty sprawiała, że od lat 60. XX w. kształtował się w Kościele nowy model duszpasterstwa i katechezy⁴⁵. Traktowanie katechezy jako formy urzeczywistniania się Kościoła wyrażało się w nowym ustawieniu jej konstytutywnych elementów. Katecheta, postrzegany dotąd jako nauczyciel, potem jako wychowawca, w ujęciu posoborowej teologii stawał się świadkiem wiary oraz towarzyszem na drodze rozwoju wiary katechizowanych. Sama natomiast katecheza, a w szczególności sakramentalna, przyjmowała formę katechumenatu⁴⁶.

W duszpasterskiej formacji ks. Józefa, obok teoretycznych studiów w zakresie teologii pastoralnej, znaczącą rolę odegrała praktyka zdobywana w posoborowym Ruchu Światło-Życie, w którym jego twórca, ks. Franciszek Blachnicki, przekładał naukę soborową na język duszpasterstwa⁴⁷. Dla przyszłego wychowawcy katechetów szczególnie cenną była wypracowana w nim własna pedagogia wiary, skorelowana z głównymi założeniami myśli soborowej. Oparta na czterech podstawowych ideach: Światło-Życie, Nowy Człowiek, Nowa Kultura, Nowa Wspólnota⁴⁸, wyznaczała kolejne etapy procesu dojrzewania w wierze, pokazywała kierunek wychowania człowieka w duchu wiary i stanowiła intelektualny fundament pod zmianę postaw wychowanków.

⁴³ J. Grygotowicz, *Uroczystość I Komunii świętej w Polsce jako problem pastoralny*, [w:] *Eucharystia w duszpasterstwie*, A.L. Szafranski (red.), Lublin 1977, s. 255-308.

⁴⁴ Tamże, s. 259-267.

⁴⁵ Por. F. Blachnicki, *Katechetyka fundamentalna...*, s. 66-332; J. Charytański, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Kraków 1992, s. 11-21.

⁴⁶ F. Blachnicki, *Katechetyka fundamentalna...*, s. 20-24.

⁴⁷ J. Grygotowicz, *Przekładał naukę Soboru na język duszpasterstwa*, [w:] *Człowiek wiary konsekwentnej*. Ks. Franciszek Blachnicki 24 III 1921 – 27 II 1987, oprac. G. Wilczyńska, Lublin 1997, s. 55-57.

⁴⁸ A. Wodarczyk, *Prorok...*, s. 355.

Ksiądz Józef Grygotowicz, w czasie kilkunastu lat zaangażowania w misję ewangelizacyjną Ruchu, tę pedagogię upowszechniał w Polsce⁴⁹ i w myśl jej założeń, jako moderator licznych grup rekolekcyjnych prowadzonych metodą oazy, formował młodzież i dorosłych. W celu zgłębienia tejże koncepcji zmotywował swojego seminarzystę do napisania pracy magisterskiej na temat: *Idea „Nowego Człowieka” w Ruchu Światło-Życie*⁵⁰. Sam natomiast wykładnię tego systemu wychowawczego przedstawił w artykule: *Wiara w postawie członków ruchu oazowego*⁵¹. Analizując główne idee pedagogii, które skutecznie, podkreślił wagę wiodącej w wychowaniu do dojrzałości chrześcijańskiej idei Światło-Życie. Idea ta odzwierciedlała postulat koncentracji etycznej⁵². Chodziło bowiem o to, aby wychowywać człowieka do jedności pomiędzy poznana prawdą a postępowaniem zgodnym ze słowami Chrystusa: „Nie każdy, który mi mówi Panie, Panie wejdzie do królestwa niebieskiego, ale ten kto spełnia wolę Ojca mego, który jest w niebie” (Mt 7,21). Prawdę tę należało rozpoznawać w oparciu o przesłanki rozumowe, sumienie i słowo Boże. Ostatecznym źródłem światła był Chrystus i On sam stawał się normą postępowania chrześcijanina. W myśl tej idei, człowiek wierzący mógł realizować swoje powołanie, gdy żył według wskazań słowa Bożego i w jego świetle rozwiązywał codzienne problemy egzystencjalne.

Idea Nowego Człowieka z kolei służyła wychowaniu człowieka w wymiarze duchowym⁵³. Wiązała się ona z integralną wizją człowieka, jego godności, miejsca wśród bytów stworzonych oraz ostatecznego przeznaczenia. Człowiek, stworzony na obraz i podobieństwo Boga, mógł być nim w pełni wówczas, gdy to podobieństwo urzeczywistniał w sobie. Święty Paweł mówił, że Bóg powołując ludzi do istnienia „przeznaczył ich na to, by stali się na wzór obrazu jego Syna” (Rz 8,29). W tym świetle jasno jawił się cel wychowania chrześcijańskiego, który Sobór Watykański II widział w doprowadzeniu człowieka do pełni rozwoju „na miarę wieku Chrystusowego”⁵⁴. Ruch Światło-Życie widział swoje zadanie w formowaniu Nowego Człowieka, to jest takiego, który porzucał dawne grzechy i przez odrodzenie duchowe stawał się nowym stworzeniem. Temu zadaniu podporządkował zarówno komunikowane treści, jak i metody. Cały system wychowania oazowego, nazywany pedagogią Nowego Człowieka, bazował na wolności człowieka, który mógł świadomie dokonywać wyborów i przez to sam siebie wychowywać. Drogowskazem do

⁴⁹ Kapłan mądry sercem..., s. 130-131.

⁵⁰ Por. R. Balunowski, *Idea „Nowego Człowieka” w Ruchu Światło-Życie*, Lublin 1986, maszynopis, Archiwum Wydziału Katechetycznego Kurii Metropolitalnej Białostockiej (dalej: Arch. WK KMB).

⁵¹ Zob. J. Grygotowicz, *Wiara w postawie członków ruchu oazowego*, [w:] Homo Meditans VI, *Wiara w postawie ludzkiej*, W. Słomka (red.), Lublin 1991, s. 293-305.

⁵² F. Blachnicki, *Katechetyka fundamentalna...*, s. 219-220.

⁵³ F. Blachnicki, *Charyzmat i wierność*, Kraków 2003, s. 104-113.

⁵⁴ Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim 3.

takiego postępowania dla członków Ruchu stały się słowa zawarte w *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele*, w punkcie 24c: „Człowiek nie może odnaleźć się w pełni inaczej, jak tylko poprzez bezinteresowny dar z siebie samego”⁵⁵.

Środowiskiem do kształtowania Nowego Człowieka stawał się Kościół, nazywany w ruchu Nową Wspólnotą. Sobór na określenie tejże wspólnoty jako rzeczywistości zaistniałej po zmartwychwstaniu Chrystusa i zesłaniu Ducha Świętego używał greckiego terminu *koinonia*. Nie była to jednak rzeczywistość rozważana w sensie socjologicznym czy prawno-administracyjnym, ale eklezjalnym, sięgającym ostatecznie relacji międzysobowych w Trójcy Świętej⁵⁶. W przeciwieństwie do ujawniających się powszechnie tendencji do zbratania ludzkości na podstawie naturalnej, wynikającej tylko ze wspólnego człowieczeństwa i dobrej woli, *koinonia* biblijna oznaczała nadprzyrodzoną więź z Bogiem oraz między sobą. To osobiste związanie z Chrystusem przez wiarę i miłość warunkowało budowanie nowej wspólnoty w wymiarze wertykalnym i horyzontalnym, dając priorytet zjednoczeniu człowieka z Bogiem i skutkującemu komunią międzyludzką. Budowanie nowej wspólnoty dokonywać się miało poprzez modlitwę, nawrócenie, życie nadprzyrodzone, wiarę ożywianą miłością jej członków. Nową Wspólnotę mogli tworzyć tylko nowi ludzie wchodzący na drogę bliższego zjednoczenia z Bogiem i oni, wraz z innymi braćmi, mogli odnaleźć się w nowej wspólnocie, czyli w Kościele⁵⁷.

Podobieństwo człowieka do Boga, wynikające z aktu stworzenia, daje człowiekowi możliwość panowania nad światem i przyrodą. Człowiek, współpracując ze Stwórcą, może ułatwić sobie życie i czynić je coraz bardziej ludzkim. Poczyniony przez człowieka postęp w dziedzinie duchowej oraz wykorzystanie możliwości rozwijających pełniej człowieczeństwo nazwane zostały przez Sobór mianem kultury duchowej i materialnej (por. KDK 53). Zachwianie równowagi pomiędzy postępek materialnym a rozwojem duchowym człowieka rodziło potrzebę uzdrowienia kultury. Ksiądz Blachnicki dostrzegał taką możliwość na drodze ewangelizacji, służącej przemianie wnętrza człowieka. Stąd w pedagogii oazowej pojawiła się idea Nowej Kultury. Jej tworzenie miało służyć zrealizowaniu integralnej wizji człowieka. W praktyce Nowa Kultura przejawiać się miała w pozytywnym stosunku do świata i wartości ziemskich, w powściągliwości, ascezie, poszanowaniu pracy ludzkiej, postawie wstrzemięźliwości, skromności i bezinteresownej miłości, a także w dobrowolnym wyrzeczeniu się przyjemności i w abstynencji. Tę nowość w człowieku ma moc sprawiać Chrystus przez swe zmartwychwstanie.

Ideą wychowawczą w pedagogii Nowego Człowieka była Maryja. W Niej twórca Ruchu Światło-Życie widział w pełni zrealizowanego, tj. zintegrowanego człowieka. W swojej mariologii nie tyle koncentrował się na wyjątkowych przywilejach Matki Boga, ale na Jej osobistym stosunku do słowa Bożego. Maryja bowiem

⁵⁵ J. Grygotowicz, *Wiara...*, s. 296-297.

⁵⁶ Por. Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie 2.

⁵⁷ Tamże, s. 297-298,

czyniąc z siebie bezinteresowny dar najpełniej zjednoczyła się z Chrystusem, swoim Synem i dlatego stała się wzorem Nowego Człowieka⁵⁸.

Przedstawione powyżej idee zawarte w pedagogii Nowego Człowieka, służące formowaniu dojrzałych w wierze chrześcijan, korespondowały wyraźnie z założeniami pierwotnego katechumenatu⁵⁹, któremu Sobór, jak również dokumenty katechetyczne Kościoła, torowały drogę w odnowionym kształcie⁶⁰. Ruch Światło-Życie stworzył się na tę formację, proponując zwykle ochrzczonej uczestnikom oaz tzw. powtórny katechumenat, jako drogę wzrostu wiary. Z tej racji katechumenalny program formacji opierał się na słowie Bożym, liturgii, modlitwie, wspólnocie i świadectwie⁶¹.

Priorytetowe miejsce w formacji oazowej zajmowało słowo Boże, spisane na kartach Pisma św.⁶² W nim szukano światła do kształtowania codziennego życia po chrześcijańsku. Ruch stwarzał różne możliwości kontaktu ze słowem Bożym: na modlitwie psalmami, na medytacji tajemnic różańcowych, na liturgii słowa podczas Eucharystii oraz innych nabożeństw, na kręgach biblijnych. Szczególne znaczenie dla członków Ruchu miało czytanie i rozważanie słowa Bożego w małych grupach. W tym celu posługiwano się metodą ewangelicznych rewizji życia, dzielenia się Ewangelią, metodą z Vësteras itp.

Drugim filarem duchowości oazowej była liturgia⁶³, przede wszystkim eucharystyczna. To ona stanowiła źródło i szczyt chrześcijańskiego życia⁶⁴. Uczestnictwo w liturgii miało prowadzić wiernych do przeżycia wspólnoty w zgromadzeniu żywego Kościoła i być dziełem całego Kościoła. Aby pomóc w świadomym i czynnym uczestnictwie w liturgii, zwłaszcza niedzielnej, należało ją dobrze przygotować. Temu celowi służył krąg liturgiczny, podczas którego należało przeczytać czytania mszalne, zapoznać się z formularzem mszalnym, ustalić myśl przewodnią liturgii, przygotować kantora, lektorów, scholę, opracować wezwania do modlitwy wiernych, proponować śpiewy.

W kształtowaniu dojrzałych w wierze chrześcijan nadano również znaczenie modlitwie chrześcijańskiej⁶⁵. Przez nią bowiem realizowało się spotkanie z Bogiem, podczas którego człowiek nawiązywał z Nim dialog i odpowiadał na usłyszane

⁵⁸ Tamże, s. 299-300.

⁵⁹ Tamże, s. 301.

⁶⁰ Inspiracji do programu deuterokatechumenalnego formacji dostarczyło ks. Blachnickiemu wydane w 1972 r. *Ordo initiationis christianae adultorum*, por. A. Wodarczyk, *Prorok...*, s. 439.

⁶¹ J. Grygotowicz, *Wiara...*, s. 300-304.

⁶² Tamże, s. 301.

⁶³ Tamże, s. 302-303.

⁶⁴ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii 10.

⁶⁵ Tamże, s. 303.

słowo. W formacji oazowej modlitwa przybierała formę modlitwy osobistej bądź wspólnotowej. Modlitwa osobista odbywała się w ramach tzw. Namiotu Spotkania, natomiast wspólnotowa przybierała cechy modlitwy wstawienniczej, przebłagalnej, dziękczynnej, spontanicznej bądź opartej na tekstach Pisma św. Zwykle wspólnotowo sprawowano również liturgię godzin.

W systemie formacyjnym Ruchu, wspólnota⁶⁶ pełniła rolę najbardziej odpowiedniego dla rozwoju życia chrześcijańskiego środowiska. Wspólnota uczniów Chrystusa miała być dla błędzących i poszukujących znakiem obecności Boga⁶⁷ i stwarzać trwałe podstawy budowania braterstwa między ludźmi. Była też miejscem tworzenia nowej kultury. Takiej wspólnoty, urzeczywistnianej przez słowo Boże, liturgię i diakonię, najpełniej doświadczali uczestnicy 15-dniowych rekolekcji oazowych, prowadzonych metodą przeżyciową. Oaza, ze swoim ściśle nakreślonym programem formacyjnym, spełniała istotną rolę w kształtowaniu dojrzałych w wierze chrześcijan.

Na uwagę w formacji zasługiwał również element świadectwa⁶⁸, będący wyznacznikiem soborowego ujęcia duszpasterstwa. Świadectwo miało ścisły związek z misyjną naturą Kościoła, wyrażoną w nakazie Chrystusa: „Idźcie i głoscie”. Głoszenie Dobrej Nowiny mogło dokonywać się milcząco, słowem bądź czynem. Warunkiem skutecznego głoszenia prawdy Bożej ze strony głoszącego było przylgnięcie do Chrystusa. Świadomość zadań misyjnych Kościoła nakładała na jego członków obowiązek ewangelizacji. Ewangelizacje podejmowane przez ruch były głoszeniem przez kapłana orędzia wzywającego do nawrócenia, uzupełnianym świadectwem mocy słowa Bożego przemieniającego życie, składanym przez osoby świeckie.

Wychowawca katechetów w duchu soborowym

Do sprawowania funkcji wychowawcy katechetów w archidiecezji białostockiej uprawniały ks. Grygotowicza kolejno zlecane mu przez przełożonych obowiązki⁶⁹.

⁶⁶ Tamże, s. 303-304.

⁶⁷ Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele 1.

⁶⁸ Tamże, s. 304.

⁶⁹ W roku 1970, bp Henryk Gulbinowicz zamianował go asystentem zagadnień pastoralnych w Diecezjalnym Ośrodku Kształcenia Soborowego w Białymstoku, adresowanym do kapłanów, a po obronie pracy magistersko-licencjackiej w 1974 r. – zastępcą archidiecezjalnego wizytatora nauki religii. W roku 1976, nowo wyświęcony biskup – Edward Kisiel – przekazał mu całość obowiązków wizytatora, jak również zadanie kierowania Referatem Katechetycznym Kurii. W tym samym roku zamianowany został profesorem katechetyki w Archidiecezjalnym Wyższym Seminarium Duchownym. W roku 1980 przyjął odpowiedzialność za kierowanie 3-letnim Archidiecezjalnym Studium Katechetycznym, kształcącym osoby świeckie i konsekrowane. Wszystkie te zadania spełniał rezydując w Lublinie, jako doktorant KUL, zamierzający zgłębić zagadnienie katechumenatu.

Jako wychowawca całych zastępów głosicieli słowa zwykł mawiać: „Najważniejsze jest inwestowanie w człowieka”⁷⁰. Mimo sprawowania funkcji obligujących go do wykonywania wielu czynności organizacyjno-administracyjnych, priorytet nadawał wychowaniu człowieka. Wizję wychowania oparł na soborowej koncepcji Kościoła. Eklezjalny charakter wychowania głosicieli słowa wiązał – podobnie jak jego mistrz – z koinonistyczną wizją Kościoła⁷¹. W swoim przepowiadaniu chętnie odwoływał się do obrazu Kościoła jako ludu Bożego, w którym zarówno duchowni, jak i świeccy, odnajdywali swoją godność dzieci Bożych, wspólną wszystkim ze względu na przyjęty chrzest i bierzmowanie. Ponadto ukazywał wartość wspólnoty eklezjalnej, tworzonej w oparciu o światło słowa Bożego, doświadczenie obecności Boga w liturgii i miłość braterską wyrażaną w postawie służby. Można śmiało powiedzieć za Dyrektorium ogólnym o katechizacji, że formacja katechetów, jaką podejmował, była „stałym karmieniem powołania eklezjalnego katechetów, przez ożywianie ich świadomości do tego, że są posłani przez Kościół” (247a).

Na kształt formacji katechetów wpływ miały konkretne uwarunkowania wewnętrzkościelne i zewnątrzkościelne, wobec czego formacja w latach 70. różniła się od tej po roku 1980, a następnie po powrocie religii do szkół w roku 1990. W pierwszym z tych podokresów katecheza odbywała się w parafii. Zasadniczo katechizowali kapłani oraz nieliczne siostry zakonne i świeccy. W diecezji brakowało rozwiniętych struktur kształcenia teologicznego świeckich, a referat katechetyczny miał wąski zakres działania. Po roku 1980 katecheza nadal odbywała się w parafii. Dzięki kształceniu w Studium Katechetycznym powoli do kapłanów dołączali katecheci świeccy. Referat Katechetyczny poszerzał zakres swoich działań, katecheci objęci zostali formacją permanentną⁷². Od roku 1990 powrót religii do placówek oświatowych zdynamizował działalność wszystkich podmiotów odpowiedzialnych

Jednocześnie angażował się z ramienia Ruchu Światło-Życie w promowanie idei Żywego Kościoła na terenie całej Polski. W Białymstoku osiadł na stałe w 1981 r. i zamieszkał w domu diecezjalnym, dającym mu szansę na podejmowanie wielu inicjatyw na rzecz kształcenia i wychowywania katechetów. Po powrocie religii do szkół w 1990 r. zmierzył się z nowymi wyzwaniami dotyczącymi formacji intelektualnej i duchowej nauczycieli wiary. W roku 1993 przekształcił istniejące Studium Katechetyczne w Archidiecezjalne Kolegium Teologiczne, a następnie doprowadził w roku 1994 do powstania Studium Teologii w Białymstoku przy Papieskim Wydziale Teologicznym, Sekcja św. Jana Chrzciciela w Warszawie, jak również zorganizował jego oddział w Wilnie. W kierowanych przez siebie instytucjach katechetycznych, kształcących przede wszystkim świeckich nauczycieli wiary, wykładał katechetykę, a także prowadził ćwiczenia i praktyki. Zamianowany przez abp. Stanisława Szymeckiego w roku 1993 dyrektorem Wydziału Katechetycznego, dbał o formację permanentną katechetów. Swoją aktywność katechetyczną na różnych polach, wynikającą z oficjalnych decyzji pasterzy Kościoła białostockiego, zakończył wraz z przejściem na emeryturę w 2008 r.

⁷⁰ Por. *Kapłan mądry sercem...*, s. 247.

⁷¹ F. Blachnicki, *Eklezjologiczna dedukcja...*, s. 159-204.

⁷² E. Młyńska, *Echa jubileuszu Wydziału Katechetycznego*, NK 9(2000), nr 1, s. 4-5.

za formację katechetów⁷³. Istotnym przemianom kierunek nadawały katechetyczne dokumenty Kościoła, takie jak: Ogólna Instrukcja Katechetyczna (1971), Orędzie do Ludu Bożego (1977), adhortacja *Catechesi Tradendae* (1979), *Katechizm Kościoła katolickiego* (1992), Dyrektorium ogólne o katechizacji (1997)⁷⁴. Niezależnie od zachodzących w katechetyce, jak również w praktyce katechetycznej Kościoła przemian, ks. Józef Grygotowicz dbał o to, by formacja katechetów w diecezji była systemowa i zachowywała charakter ciągły.

Białostocki katechetyk proponował wszystkim swoim wychowankom, słuchaczom, studentom, katechetom – zarówno kapłanom jak i świeckim – formację wzorowaną na ruchu Światło-Życie. Przez lata posługi na rzecz katechizacji, w różnych jej obszarach, wypracował systemowy program formacyjny i konsekwentnie go realizował⁷⁵. Świadectwem jego szeroko zakrojonej pracy formacyjnej i wychowawczej w archidiecezji białostockiej są dwie prace magisterskie, z których jedna mówi o formacji katechetów w latach 1974-1993⁷⁶, a druga o formacji katechetów świeckich w latach 1945-1993⁷⁷. Od roku 1992 źródłem informacji na interesujące nas tematy był miesięcznik katechetyczny „Na drogach katechezy”, wydawany przez Kurię Metropolitalną Białostocką. Ksiądz Józef Grygotowicz wychowywał przyszłych katechetów poczynając od ich pierwszego kontaktu ze Studium Teologii bądź z Referatem Katechetycznym. Ofertę kształcenia w Studium Katechetycznym kierował nie tyle do wykształconych pedagogicznie osób, co do osób wierzących, gotowych do posługi katechetycznej w Kościele. W informatorze na studia jasno określał wymagania. Chętni do studiowania teologii już w rozmowie wstępnej dowiadywali się, że warunkiem przyjęcia jest „czysta i szczerza intencja służenia w Kościele braciom w dziele ewangelizacji, poparta świadectwem własnego życia chrześcijańskiego”⁷⁸. W latach 90. ubiegłego wieku jednym z warunków do zakwalifikowania się na studia było uczestnictwo w weekendowych rekolekcjach ewangelizacyjnych. Z kolei starający się o misję kanoniczną do katechezy, w umowie wstępnej informowani byli o tym, że „katecheta nie głosi własnych poglądów,

⁷³ Por. E. Młyńska, B. Skłodowski, *Katechizacja w latach 1991-2017 w archidiecezji białostockiej*, [w:] *25 lat archidiecezji białostockiej*, H. Ciereszko (red.), Białystok 2020, s. 251-252.

⁷⁴ Por. S. Łabendowicz, *Formacja katechetów...*, s. 9.

⁷⁵ K. Zimnoch, *Formy doskonalenia katechetów w archidiecezji Białostockiej*, NK 8(1990), nr 10-12, s. 12-13.

⁷⁶ B. Sułkowska, *Formacja katechetów w latach 1974-1993 w (archi)diecezji białostockiej*, praca magisterska pisana pod kierunkiem dr E. Młyńskiej na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie, Sekcja św. Jana Chrzyciela (dalej: PWTW), Warszawa 1998, Archiwum PWTW w Białymstoku.

⁷⁷ T. Radzewicz, *Formacja katechetów świeckich na terenie (archi)diecezji białostockiej w latach 1945-1993*, praca magisterska pisana pod kierunkiem dr E. Młyńskiej na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie, Sekcja św. Jana Chrzyciela, Warszawa 1999, Archiwum PWTW w Białymstoku.

⁷⁸ Informator Studium Katechetycznego w Białymstoku na rok akademicki 1982/83.

ale naukę Jezusa Chrystusa. Czyni to swoją postawą, sposobem życia i głęboką wiarą. Dlatego chętnie poświęca się studium słowa Bożego, głębokiej osobistej modlitwie, pogłębianiu zażyłości z osobą Jezusa Chrystusa”⁷⁹. Zanim otrzymali misję stałą do katechizowania, składali wyznanie wiary⁸⁰.

Przyjęci na studia teologiczne zobowiązani byli do formacji podstawowej w trzech wymiarach: intelektualnym, duszpastersko-katechetycznym i duchowym⁸¹. W kształtowaniu eklezjalnego powołania katechetów ramach formacji podstawowej, tj. na etapie studiów, zasadniczą rolę odgrywała formacja intelektualna. Ksiądz Grygotowicz, jako pierwszy z wykładowców katechetyki w duchu posoborowym w diecezji, ukazywał ją jako naukę teologiczną i w tej perspektywie ujmował tak misję katechetów, jak i samą katechezę. Wykładał katechetykę fundamentalną, materialną i formalną oraz szczegółową⁸², ukazując w kluczu teologicznym naturę katechez, podmiot, cel, treści i metody. Posoborowe dokumenty Kościoła jeszcze wyraziściej definiowały katechezę jako formę posługi słowa, jako wychowanie w wierze, a katechetę jako wychowawcę w wierze. Celem katechez miało być doprowadzenie do spotkania z Jezusem Chrystusem, a nawet do zjednoczenia z Nim⁸³. Tak więc zarówno alumni, jak i studenci świeccy, w ramach formacji podstawowej kształceni byli jednakowo.

Ksiądz Józef Grygotowicz, odpowiedzialny za formację intelektualną wszystkich katechetów, dbał również o to, żeby katechetyka – zarówno teoretyczna, jak i praktyczna – utrzymywane były w jednym nurcie nauczania Kościoła. Temu celowi służyły praktyki katechetyczne organizowane tak dla alumnów, jak i świeckich kandydatów do katechez⁸⁴. Dla alumnów prowadził ćwiczenia i praktyki osobiście. W ramach ćwiczeń wybierał się z alumnami na obserwacje katechez prowadzonych, zgodnie z zaleceniami referatu, metodą kerygmatyczną. W ramach praktyk katechetycznych posyłał ich do posługi na oazach dziecięcych i młodzieżowych, organizowanych w diecezji i poza nią podczas wakacji. Podobnie wyglądało kształcenie katechetów świeckich, którzy pod kierunkiem swoich naukowych opiekunów obserwowali, jak w praktyce wygląda katecheza – z zastosowaniem

⁷⁹ Jan Paweł II, adhortacja apostolska *Catechesi Tradendae* 6; *Kwestionariusz – umowa katechety*, Arch. WK KMB, por. J. Grygotowicz, *Powołanie i misja*, NK 4(1995), nr 9, s. 2.

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ Por. Kongregacja do Spraw Duchowieństwa, Ogólna instrukcja katechetyczna *Directorium catechisticum generae* 112.

⁸² Por. *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1980...*, s. 62. 244-245; *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1995. Księga Jubileuszowa*, S. Hołodok (red.), Białystok 1995, s. 74-75.

⁸³ Jan Paweł II, adhortacja apostolska *Catechesi Tradendae* 5; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji* 80.

⁸⁴ *Kapłan mądry sercem...*, s. 166-168; M. Kęciek, *Studenckie praktyki katechetyczne*, NK 5(1996), nr 4, s. 7.

metod odpowiednich do przekazywania kerygmy. W ramach ćwiczeń zarówno alumni, jak i świeccy nabywali też umiejętności katechetyczne, prowadząc swoje pierwsze katechezy.

Gdy zaś chodziło o formację duchową przyszłych katechetów, to w przypadku alumnów była ona w gestii wychowawców seminaryjnych, natomiast świeccy kształtowani byli według programu formacyjnego zatwierdzonego przez Księdza Dyrektora studium. Do proponowanych form należały kręgi biblijne, w ramach których dzielono się Ewangelią, kręgi liturgiczne, podczas których przygotowywano się do owocnego uczestnictwa we wspólnotowej Eucharystii, doroczne rekolekcje, a niekiedy pielgrzymki⁸⁵. Formację ludzką uzupełniał teatr studencki i spotkania integracyjne przy kawie bądź herbacie w kawiarence. Bazą dla tej działalności był najpierw dom katechetyczny przy ul. Nowej 34 A, a potem przystosowana przez Księdza Dyrektora do potrzeb kształcenia zabytkowa kamienica, nazwana Centrum Formacji Chrześcijańskiej im. ks. Michała Sopočki⁸⁶. Tak więc formacja przyszłych katechetów nie sprowadzała się tylko do zdobywania stosownej wiedzy, ale służyła też nabywaniu umiejętności katechizowania oraz kształtowaniu osobowości katechetycznej.

Po skończeniu formacji podstawowej, osoby podejmujące posługę katechety zobowiązane były do uczestniczenia w formacji permanentnej. Dyrektor referatu katechetycznego dbał o to, by objęci zostali nią zarówno katecheci kapłani, osoby konsekrowane i świeccy. Takiej formacji służyły archidiecezjalne dni katechetyczne, zjazdy kolędowe i paschalne, na które zapraszano czołowych promotorów teologii soborowej i katechetyki w jej myśl kształtowanej. W ich gronie znaleźli się: ks. Franciszek Blachnicki, ks. Wojciech Danielski, ks. Jan Charytański, ks. Józef Kudasiewicz, ks. R. Murawski i inni⁸⁷. Aktualizowaniu wiedzy fachowej oraz poznawaniu nowych rozwiązań katechetycznych pomagały sympozja, kongresy, sesje synodalne, wyjazdy studyjne, na które ksiądz dyrektor delegował przedstawicieli diecezjalnego środowiska katechetycznego⁸⁸.

Dbłość Księdza Wizytatora o merytoryczną spójność formacji intelektualnej i praktycznej znalazła swój wyraz w zalecanym w diecezji programie katechetycznym i obowiązujących w diecezji podręcznikach do katechezy⁸⁹. Był to program i podręczniki napisane w nurcie katechezy kerygmatycznej, której prekursorem

⁸⁵ E. Młyńska, *Spotkania katechetów*, NK 4(1994), nr 6, s. 7.

⁸⁶ Ł. Kalisz, *20-lecie Studium...*, s. 31-33.

⁸⁷ Por. Aneks I. Archidiecezjalne Dni Katechetyczne, [w:] T. Radziejewicz, *Formacja katechetów świeckich...*, s. 72-80; por. B. Sułkowska, *Formacja katechetów...*, s. 5-76.

⁸⁸ R. Rybicki, *Uczestniczyliśmy w Synodzie Plenarnym*, NK 4(1995), nr 5, s. 7; A. Kirejczyk, *Ogólnopolski zjazd odpowiedzialnych za katechizację*, Radom 22-24 czerwca 1998, NK 7(1998), nr 7-8, s. 5-6.

⁸⁹ Podręczniki *Bóg z nami I-IV dla szkoły podstawowej* oraz *Katechizm Religii Katolickiej I-IV dla klas V-VIII*.

w Polsce był ks. Jan Charytański⁹⁰. Autor programu, rozumiejąc katechezę jako formę wypełniania misji Kościoła, jej cele, zadania i treści opierał o dwa podstawowe źródła, a mianowicie Pismo św. i liturgię⁹¹. Z nich, jak również z teologii soborowej, wyprowadzał zadanie wychowania do świadomości chrztu św., wychowania eucharystycznego, wychowania moralnego, wychowania do życia w Kościele⁹². W katechezie sakramentalnej ukazywał Maryję jako wzór wiary, posłuszeństwa i odpowiedzi, jaką Ona daje na wezwanie Boga⁹³. Podręczniki te utrwały naukę soborową o Kościele, a tym samym w duchu eklesjalnym kształtowały posługujących się nimi katechetów.

Do jednolitej formacji intelektualnej i katechetycznej przyczyniały się też opracowywane przez Wydział instrukcje dotyczące przygotowania dzieci i młodzieży do sakramentu Eucharystii i bierzmowania⁹⁴. Instrukcje te odpowiadały katechumenalnemu modelowi katechez⁹⁵, w którym wtajemniczanie katechumenów jest procesem ciągłym, ma swoje kolejne etapy, służy oczyszczaniu motywów w podejmowaniu aktów wiary, domaga się mistagogii. Gdy zaś chodzi o podmiot takiej formacji, to jest nią wspólnota Kościoła reprezentowana przez biskupa, kapłanów, katechistów, rodziców, świadków i przynależących do parafii wiernych⁹⁶.

Wspólne spotkania wszystkich katechetów podczas diecezjalnych zjazdów miały też inne walory formacyjne. W ich programie, oprócz wykładów pogłębiających znajomość soborowej eklesjologii, znajdowały się takie elementy jak: przygotowana wspólnie i przeżywana Eucharystia, praca w grupach na temat bieżącego nauczania Kościoła, agapa służąca nawiązaniu braterskich relacji pomiędzy obecnymi głosicielami słowa⁹⁷. Podejmowana przez Księdza Wizytatora wraz ze współpracownikami diakonia sprzyjała tworzeniu się klimatu wspólnoty. Dzielona przez wiele osób

⁹⁰ Por. A. Offmański, J. Charytański, [w:] *Słownik katechetyków polskich...*, s. 33-38.

⁹¹ J. Charytański, *W kręgu zadań i treści katechez*, Kraków 1992, s. 23-36.

⁹² Zob. tamże, s. 91-103, 145-162, 156-216, 251-257.

⁹³ Tamże, s. 257.

⁹⁴ Dekrety oraz instrukcje z roku 1995 umieszczone zostały w formie aneksów, [w:] I Synod Archidiecezji Białostockiej, Białystok 2000, s. 294-306; E. Młyńska, *Formacja eucharystyczna dzieci pierwszokomunijnych w Archidiecezji Białostockiej*, WKAB 35(2007), nr 2, s. 74-76.

⁹⁵ E. Młyńska, *A Catechumenal Model of Catechesis to prepare Children for First Holy Communion in the Archdiocese of Białystok*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 19(2022), s. 171-185; E. Młyńska, *Model katechumenalny katechez*, [w:] *Leksykon katechetyczny*, J. Kochel, J. Kistorz (red.), Kielce 2022, s. 438-441; E. Młyńska, *Formacja eucharystyczna dzieci pierwszokomunijnych w archidiecezji Białostockiej*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej” 35(2007), nr 2, s. 74-76.

⁹⁶ Por. E. Młyńska, *Model katechumenalny w przygotowaniu do I Komunii Świętej w Archidiecezji Białostockiej*, „Studia Katechetyczne” 20(2024), s. 71-84.

⁹⁷ T. Radzewicz, *Formacja katechetów...*, s. 60-70.

odpowiedzialność za przygotowanie spotkań, nawiązywany podczas pracy w małych grupach dialog, spełnianie funkcji liturgicznych podczas Eucharystii, przyczyniały się do powolnego otwierania się na siebie osób z różnych stanów w Kościele: kapłanów, osób konsekrowanych i świeckich.

Stałym elementem formacji permanentnej katechetów świeckich było uczestnictwo w corocznych rekolekcjach. W latach 80. ubiegłego wieku realizowane były one metodą oazy⁹⁸, co sprzyjało kształtowaniu powołania katechetów w duchu eklesjalnym. Były to 15-dniowe rekolekcje, oparte na piętnastu tajemnicach historii zbawienia rozważanych w różańcu i prowadzone metodą przeżyciową. W założeniach służyły one doświadczeniu wspólnoty Kościoła opartej na słowie Bożym, liturgii i diakonii. Podstawową formą ich funkcjonowania były małe grupy animowane poprzez animatorów wybieranych spośród uczestników rekolekcji. W tych zespołach katecheci uczyli się wspólnie odczytywać, rozważać i aplikować do codziennego życia słowo Boże, przygotowywać starannie udział w Eucharystii, a także podejmować diakonię na rzecz wspólnoty. Formacja zapoczątkowana podczas wakacji miała swoją kontynuację w ciągu roku poprzez systematyczne spotkania na dzieleniu się Ewangelią i wspólnotowo przeżywanych Eucharystiach. Po roku 1990, w związku z nowymi uwarunkowaniami katechezy zmieniał się styl formacji, a rekolekcje zwykle odbywały się w formie ćwiczeń weekendowych⁹⁹.

Wychowaniu katechetów w duchu eklesjalnym służyły również organizowane przez Księdza Dyrektora pielgrzymki. Te do sanktuariów maryjnych w diecezji powiązane były tematycznie z duszpasterskim Rokiem Maryjnym¹⁰⁰ bądź innymi wydarzeniami maryjnymi w diecezji¹⁰¹. Liczne pielgrzymki do Stolicy Piotrowej miały na celu budowanie więzi z Pasterzem Kościoła powszechnego, naszym Rodakiem. Wyjazdy do Ziemi Świętej pozwalały dotykać śladów Jezusa i pogłębiać wiarę. Wyrazem duchowości maryjnej Księdza Dyrektora, którą chciał zaszczerpić katechetom, było pielgrzymowanie do sanktuariów maryjnych Europy¹⁰². Szczególny charakter miała pielgrzymka do Matki Bożej Ostrobramskiej Wilnie, ze względów historycznych czczonej przez wiernych archidiecezji białostockiej. Ksiądz Dyrektor troszczył się bardzo o to, by nie były one mylone z turystyką religijną, ale by służyły nawiedzaniu miejsc uświęconych wiarą i modlitwą, a przez to nabywaniu doświadczeń religijnych. Jedną z przestrzeni wychowywania katechetów w duchu eklesjalnym była współpraca Księdza Dyrektora z Międzynarodowym Stowarzyszeniem Mess'AJE, promującym biblijną katechezę dorosłych ze środkami

⁹⁸ F. Blachnicki, *Charyzmat i wierność...*, s. 114-115.

⁹⁹ D. Jurguć, *Byliśmy na rekolekcjach w Kleosinie*, NK 6(1997), nr 2, s. 10.

¹⁰⁰ Rok Maryjny 1987 naznaczony był pielgrzymowaniem katechetów do sanktuariów maryjnych w diecezji.

¹⁰¹ Peregrynacja obrazu Matki Bożej Fatimskiej, koronacja obrazu Matki Bożej Miłosierdzia i inne.

¹⁰² *Kapłan mądry sercem...*, s. 163-166.

audiowizualnymi. To zaangażowanie zaowocowało zaszczepieniem na gruncie polskim pedagogii Czterech Progów Wiary¹⁰³, a tym samym stworzeniem oferty katechezy dla tej grupy wiekowej. Jej adresatami stali się także katecheci. Dała im ona szansę pogłębienia własnej formacji biblijnej poprzez udział w katechezie i rekolekcjach prowadzonych według Progów Wiary¹⁰⁴ oraz lekturę źródeł, a docelowo możliwość zaangażowania się w formację biblijną innych dorosłych.

Ksiądz Wizytator, podtrzymując tradycje pielęgnowane przez swoich poprzedników dbał o to aby życie katechetów było powiązane z życiem duszpasterskim diecezji¹⁰⁵. W ten sposób uczył ich miłości do Kościoła. Takie wydarzenia jak 500-lecie śmierci św. Kazimierza (1984), wizyta Ojca Świętego w Białymstoku (1991), Koronacja obrazu Matki Bożej Miłosierdzia (1995), I Archidiecezjalny Kongres Eucharystyczny (2005) itp. odbijały się echem w katechezie. Z tych racji katecheci byli włączani w organizację uroczystości. Opracowywali i przeprowadzali z katechizowanymi okolicznościowe katechezy, uczestniczyli z dziećmi i młodzieżą w obrzędach liturgicznych, a także zachęcali swoich wychowanków do włączania się w wydarzenia diecezjalne poprzez organizowane konkursy i wieczornice z ich udziałem.

Ksiądz Wizytator Józef Grygotowicz wychowywał katechetów w duchu jedności z Pasterzami¹⁰⁶. Oni przecież, udzielając misji kanonicznej, delegowali odpowiednio przygotowane osoby do głoszenia Ewangelii w środowisku szkolnym. Dzięki staraniu Księdza Wizytatora wszystkie diecezjalne spotkania odbywały się z udziałem przynajmniej jednego z księży biskupów. Pasterzy diecezji zapraszał również na okolicznościowe spotkania z katechetami, co tworzyło klimat zaufania i otwartości¹⁰⁷. Katecheci, często osobiście rozpoznawani przez swoich Pasterzy chętnie się z nimi spotykali na okoliczność świąt, jubileuszy, rocznic, rekolekcji, pielgrzymek¹⁰⁸. Ta więź z pasterzami, o którą dbał Ksiądz Wizytator, pozwalała katechetom przeżywać swoje zaangażowanie w kategoriach diakonii na rzecz ewangelizacji, a nie tylko zarobkowej aktywności.

Miejszem integracji katechetów był powołany przy referacie katechetycznym ośrodek pomocy katechetycznych¹⁰⁹. Zapewniał on katechetom dostęp do bieżącej literatury religijnej, sprowadzał potrzebne podręczniki, drukował ilustracje do

¹⁰³ B. Skłodowski, *Pedagogia czterech progów wiary w biblijnej katechezie dorosłych Mess'AJE*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2015, t. XIV/1, s. 227-235.

¹⁰⁴ A. Markowska, *Rekolekcje katechetów w Bobrowce*, NK 2(1993), nr 7-8, s. 4-5.

¹⁰⁵ G. Niewęgłowska, *Miłosierna Matka Boża nawiedza nas*, NK 4(1995), nr 4, s. 7; E. Młyńska, *Wizyta radości*, NK 4(1995), nr 2, s. 2; A. Kirejczyk, *Nasze spotkanie z Matką Bożą Fatimską*, NK 5(1996), nr 2, s. 6-7.

¹⁰⁶ *Kapłan mądry sercem...*, s. 153-156.

¹⁰⁷ E. Młyńska, *Stanowimy jedną rodzinę*, NK 3(1994), nr 4, s. 3.

¹⁰⁸ E. Młyńska, *Przy źródle Świętej Wody*, NK 6(1997), nr 7-8, s. 10-11.

¹⁰⁹ *Kapłan mądry sercem...*, s. 154-156.

katechezy przedszkolnej, ale też udostępniał kącik na kawę i rozmowę¹¹⁰. Ponadto, za zgodą i z błogosławieństwem bp. Edwarda Kisiela, w wyniku inicjatywy oddolnej katechetów, Kuria Metropolitalna Białostocka zaczęła wydawać miesięcznik „Na drogach katechezy”. Czasopismo sprzyjało przepływowi bieżących informacji, dzieleniu się doświadczeniem katechezy szkolnej, parafialnej i rodzinnej, dawaniu świadectwa działającemu w tych doświadczeniach Boga, a także świadectwem wiary¹¹¹.

Nowe możliwości wychowywania katechetów w duchu eklezjalnym stworzył powrót religii do szkół. Utrzymaniu charakteru eklezjalnego katechezy w szkole służył zespół powołanych wizytatorów dekanalnych¹¹², wspierających katechetów w zadaniach rozwijania wiary, wychowania liturgicznego, wychowania moralnego, wychowania do wspólnoty i misji. Ksiądz Wizytator był osobiście zaangażowany w dzieło wspomagania katechetów i utrzymywania relacji z personelem placówek oświatowych¹¹³. Obecny zwykle na uroczystościach szkolnych, dawał m.in. czytelne świadectwo szacunku i ewangelicznego braterstwa z przedstawicielami innych wyznań chrześcijańskich. Jego postawa ekumenizmu praktycznego¹¹⁴ otwierała na siebie nawzajem pracowników i uczniów, tworzyła klimat do harmonijnej współpracy i realizacji zadań wychowawczych w szkole.

Wartościami, które cenił osobiście, były rodzina i dom. Wielekroć, przemawiając na uroczystościach w środowiskach, którym przewodził, zwykł mawiać, że wszyscy, którzy z nim współpracują i modlą się razem, stanowią jego rodzinę. Tworzył klimat rodzinny także wtedy, gdy spełniał obowiązki wynikające z jego licznych funkcji. Ze swymi petentami nawiązywał bezpośredni kontakt. Gdy miał do załatwienia jakąś sprawę, udawał się do współrozmówcy osobiście. Zanim podjął się wykonania nowego zadania, szukał osób chętnych do współpracy. Osoby zainteresowane tematem zapraszał na naradę, z nimi ustalał kierunki działania i wspólnie z nimi przystępował do pracy. Swoich współpracowników, zazwyczaj świeckich, wychowywał w duchu diakonii na rzecz wspólnoty Kościoła. Środowiska, jakie tworzył, zwyczajowo gromadził na modlitwie, wspólnym działaniu i, choćby skromnym,

¹¹⁰ E. Młyńska, *Echa jubileuszu Wydziału Katechetycznego*, NK 9(2000), nr 1, s. 4-5.

¹¹¹ W roku 1992 czasopismo „Na drogach katechezy” wydawane było jako miesięcznik katechetyczny, a w latach 2000-2012 jako dwumiesięcznik katechetyczny.

¹¹² E. Młyńska: *Doradcy metodyczni i nowe wizytatorki*, NK 4(1995), nr 3, s. 6, 44; *Wizytacje*, NK 4(1994), nr 5, s. 7; *Wizytator kościelny wczoraj, dziś i jutro*, NK 8(1999), nr 6, s. 10-11.

¹¹³ E. Młyńska, *Współpraca Wydziału Katechetycznego Kurii z Departamentem Edukacji Urzędu Miasta w Białymstoku*, [w:] *Edukacja w Samorządzie Białegostoku*, Białystok 2009, s. 56-58.

¹¹⁴ Przykładem jest serdeczne spotkanie ks. Józefa z abp. prawosławnym Jakubem (ujęte na zdjęciu) na nieszpórach ekumenicznych w roku 2023, w parafii św. Stanisława BM w Białymstoku, zob. G. Szymczak, *Jeden jest Bóg*, „Przegląd Prawosławny” 2024, nr 2, s. 13.

poczęstunku. Mając do dyspozycji niewielki dom diecezjalny¹¹⁵, otwierał go dla ludzi, którzy gotowi byli podejmować wraz z nim liczne inicjatywy katechetyczne¹¹⁶. Kiedy studium katechetyczne przekształcone zostało w magisterskie studia teologiczne, a liczba studentów pokaźnie wzrosła, podjął się zadania adaptacji zabytkowego budynku w celu dostosowania go do potrzeb uczelni wyższej. Ten dom¹¹⁷, nazwany Centrum Formacji Chrześcijańskiej Laikatu im. ks. Michała Sopoćki, posiadający kaplicę, sale wykładowe, pomieszczenia administracyjne, zaplecze kuchenne, spełniał oczekiwania kształcących się teologicznie świeckich. Dzięki niemu można było realizować plany edukacyjne i formacyjne adresowane do katechetów. To w nim kształtowało się środowisko sprzyjające zdobywaniu gruntownej wiedzy, nabywaniu katechetycznych umiejętności i kształtowaniu osobowości przyszłych nauczycieli wiary.

Na okoliczność przejścia na emeryturę, katecheci i nauczyciele oraz pracownicy Wydziału Katechetycznego kurii zadbali o przeprowadzenie z Księdzem „wywiadu rzeka”, który zaopatrzony został tytułem *Kapłan mądry sercem*. Odnotowane w książce słowa abp. Wojciecha Ziembę wydają się dobrze podsumowywać specyfikę misji białostockiego Katechety i Katechetyka, Wykładowcy, Wizytatora i Dyrektora. Pasterz diecezji w latach 2000-2006, w słowie gratulacyjnym powiedział: „Ksiądz prał. Józef Grygotowicz zorganizował i kształcił katechetyczną kadrę. Zadbął o możliwości studiów akademickich dla świeckich katechetów i sióstr zakonnych. Stworzył grupę współpracowników niezwykle zaangażowanych w religijną formację dzieci i młodzieży. Z mojej obserwacji Wydział Katechetyczny kurii biskupiej w Białymstoku mniej był urzędem, a bardziej instytutem, który w ramach kurii wypracował własny styl i swój sposób działania”¹¹⁸.

Zakończenie

Ksiądz prał. Józef Grygotowicz, kapłan archidiecezji białostockiej w latach 1974-2008, odegrał znaczącą rolę w kształceniu i wychowaniu katechetów w duchu Soboru Watykańskiego II.

Jako wychowanek, potem katecheta, a następnie wychowawca katechetów, kształtowany był przez uwarunkowania wewnątrz- i zewnątrzkościelne przed Soborem, w czasie Soboru i po Soborze Watykańskim II. Jako dziecko wzrastał w rodzinie rolniczej, która, żyjąc wiarą w rytmie roku liturgicznego, znakomicie spełniała funkcję środowiska katechetycznego. Lata szkolne dały mu natomiast

¹¹⁵ Bp Edward Kisiel w roku 1981 przeznaczył dom przy ul. Nowej 34A Białymstoku do dyspozycji Wydziału Katechetycznego Kurii.

¹¹⁶ Ł. Kalisz, *20-lecie...*, s. 37. Świadectwem działalności podejmowanej przez mieszkańców domu są dwie księgi gości.

¹¹⁷ Ł. Kalisz, tamże, s. 30-33; E. Młyńska E, *Mamy dom!*, NK 5(1996), nr 3, s. 3.

¹¹⁸ W. Ziemia, *Kapłan, nauczyciel, wychowawca*, [w:] *Kapłan mądry sercem...*, s. 19.

doświadczenie katechezy ukształtowanej dydaktycznie. Nauczanie szkolne bowiem, respektując osiągnięcia nauk pedagogicznych i psychologicznych, także naukę religii traktowało jako jeden z przedmiotów. Katechetykę w tym okresie sprowadzono do metodologii katechetycznej, realizującej założenia pedagogiki w zakresie swojego przedmiotu. Nic więc dziwnego, że katecheza w szkole, zyskując wprawdzie walory dydaktyczne, nie spełniała do końca właściwych jej celów i zadań. Także duszpasterstwo w tym czasie, oparte na przedsoborowej teologii, nie kształtowało wiernych na miarę zmieniających się uwarunkowań społeczno-kulturowych.

O zmianie intelektualistyczno-antropocentrycznego myślenia o duszpasterstwie i katechezie w kierunku personalizmu, teocentryzmu i chrystocentryzmu zdecydował Sobór Watykański II. To dzięki soborowej teologii, a przede wszystkim eklezjologii, zmianie uległa koncepcja katechetyki i katechezy. W myśl soborowej koncepcji Kościoła jako wspólnoty będącej podmiotem potrójnej misji Chrystusa, katechetyka zaszeregowana została do nauk teologicznych, uprawianych w duchu personalizmu, a katecheza potraktowana jako forma kościelnego katechumenatu.

Ksiądz Józef Grygotowicz, studiując po Soborze w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim pod kierunkiem wybitnego pastoralisty, ks. F. Blachnickiego, poznawał idee soborowe dotyczące katechezy, jak też zdobywał doświadczenie duszpasterskie w założonym przez niego Ruchu Światło-Życie. Przyswoił sobie również dobrze wypracowaną w nim pedagogię Nowego Człowieka opartą na założeniach teologii soborowej. Po powrocie do diecezji, podejmując odpowiedzialność za formację katechetów kapłanów, osób konsekrowanych i świeckich, promował katechetykę jako naukę teologiczną, a jednocześnie jej założenia przekładał na język praktyki.

W swej działalności dydaktyczno-wychowawczej wcielał idee soborowe, akcentując w katechetyce i katechezie wymiar kerygmaticzny. Teoretyczne podstawy wychowania wyprowadzał z eklezjologii ukazującej Kościół jak wspólnotę, a katechetę jako głosiciela słowa Bożego.

Powierzonych jego formacji katechetów wychowywał w duchu eklezjalnym. W takim wychowaniu posługiwał się nierzadko formami i metodami wypracowanymi w ruchu oazowym, ukazując w ten sposób wartość wspólnoty eklezjalnej tworzonej w oparciu o światło słowa Bożego, doświadczenie obecności Boga w liturgii i miłość braterską wyrażaną w postawie służby.

Słowa kluczowe: uczeń, wychowanek, katecheta, Kościół-wspólnota, katechumenat, wychowawca, wychowanie eklezjalne.

Bibliografia:

1. *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1980*, E. Ożowski (red.), Białystok 1981.
2. *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1995. Księga Jubileuszowa*, S. Hołodok (red.), Białystok 1995.

3. Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku, *Informator*, A. Proniewski (red.), Białystok 2001/2002.
4. Balunowski R., *15-lat działalności Studium Katechetycznego w Białymstoku*, „Na drogach katechezy” 1993, nr 3, s. 2-3.
5. Balunowski R., *Idea „Nowego Człowieka” w Ruchu Światło-Życie*, Praca magisterska z teologii pisana pod kierunkiem ks. dr R. Kamińskiego, Lublin 1986, Archiwum Wydziału Katechetycznego Kurii Metropolitalnej Białostockiej.
6. Blachnicki F., *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*, Lublin 1971.
7. Blachnicki F., *Katechetyka fundamentalna. Skrypt dla studentów KUL*, Lublin 1970.
8. Blachnicki F., *Kerygmatyczna odnowa katechezy (Zorientowanie w problematyce)*, Warszawa 2005.
9. Blachnicki F., *Charyzmat i wierność*, Kraków 2003.
10. Charytański J., *W kręgu zadań i treści katechezy*, Kraków 1992.
11. Dajczak J., *Katechetyka*, Warszawa 1956.
12. Dekret dotyczący przygotowania i udzielania dzieciom sakramentu pokuty i Eucharystii, [w:] *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 294.
13. Dekret dotyczący przygotowania i udzielania sakramentu bierzmowania młodzieży szkolnej, [w:] *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 301.
14. Derewenda R., *Dzieło wiary. Historia Ruchu Światło-Życie 1950-1985*, Kraków 2010.
15. Fiedorczyk S., *Ze wspomnień księdza Jubilata*, „Na drogach katechezy” 5(1996), nr 7-8, s. 4-5.
16. Grygotowicz J., *świadeństwo*, [w:] *Gorliwy apostoł wewnętrznej odnowy człowieka. Materiały z sympozjum poświęconego Założycielowi Ruchu Światło-Życie. Lublin 5-6 października 1987*, wydane przez Ruch Światło-Życie 1988, s. 135-136.
17. Grygotowicz J., Młyńska E., *Na pomoc katechezie w Mińsku*, „Na drogach katechezy” 5(1996), nr 11, s. 9.
18. Grygotowicz J., *Odwiedziny na Wileńszczyźnie*, „Na drogach katechezy” 5(1996), nr 6, s. 6.
19. Grygotowicz J., *Powołanie i misja*, „Na drogach katechezy” 4(1995), nr 9, s. 2.
20. Grygotowicz J., *Uroczystość I Komunii świętej w Polsce jako problem pastoralny*, [w:] *Eucharystia w duszpasterstwie*, A.L. Szafranski (red.), Lublin 1977, s. 255-312.
21. Grygotowicz J., *Wiara w postawie członków ruchu oazowego*, [w:] *Homo Meditans VI, Wiara w postawie ludzkiej*, W. Słomka (red.), Lublin 1999, s. 293-305.
22. Grygotowicz J., *Wspomnienia z lat seminaryjnych – w jubileusz 60-lecia kapłaństwa*, [w:] *Między Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie a Seminarium Duchownym w Białymstoku*, A. Proniewski (red.), Białystok 2019, s. 81.
23. Grygotowicz J., *Zamiast przedmowy*, [w:] *Kościół a Europa w dobie współczesnej. Sympozjum w 15-lecie Studium Teologii w Wilnie*, M. Olszewski, E. Kirstukas (red.), Wilno 2010, s. 9-10.
24. Grygotowicz J., *Przekładał naukę Soboru na język duszpasterstwa*, [w:] *Człowiek wiary konsekwentnej*. Ks. Franciszek Blachnicki 24.III.1921-27.II.1987, oprac. G. Wilczyńska, Lublin 1997, s. 55-57.

25. Instrukcja duszpastersko-katechetyczna do Dekretu w sprawie przygotowania i udzielania sakramentu pokuty i Eucharystii, [w:] *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 295-300.
26. Instrukcja duszpastersko-katechetyczna do Dekretu w sprawie przygotowania i udzielania sakramentu bierzmowania młodzieży szkolnej, [w:] *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 302-306.
27. Jurguć D., *Byliśmy na rekolekcjach w Kleosinie*, „Na drogach katechezy” 6(1997), nr 2, s. 10.
28. Kalisz Ł., *20-lecie Studium Teologii w Białymstoku*, Białystok 2013.
29. *Kapłan mądry sercem. Rozmowa z księdzem Józefem Grygotowiczem z okazji jubileuszu 50-lecia kapłaństwa*, E. Młyńska i zespół: J. Sęczek, L. Kochanowski, L. Orzechowska, W. Paniczko, A. Rybnik (red.), Białystok 2010.
30. *Katechetyka. Wykłady prof. M. Sopoćki na wydz. teol. USB, rok akademicki 1934-35*, rękopis, Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku.
31. Kirejczyk A., *Nasze spotkanie z Matką Bożą Fatimską*, „Na drogach katechezy” 5(1996), nr 2, s. 6-7.
32. Kirejczyk A., *Ogólnopolski zjazd odpowiedzialnych za katechizację. Radom 22-24 czerwca 1998*, „Na drogach katechezy” 7(1998), nr 7-8, s. 5-6.
33. Kisiel E., *Katechizacja w Archidiecezji Białymstoku w latach 1944-1976*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej” 1978, nr 1.
34. Kubik W., *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Kraków 1990.
35. Łabendowicz S., *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dydaktycznej po Soborze Watykańskim II*, Lublin – Radom, 1994.
36. Markowska A., *Rekolekcje katechetów w Bobrowce*, „Na drogach katechezy” 2(1993), nr 7-8, s. 4-5.
37. Młyńska E., *Wytyczał drogi katechezy*, „Na drogach katechezy” 7(1998), nr 10, s. 11.
38. Młyńska E., *A Catechumenal Model of Catechesis to Prepare Children for First Holy Communion in the Archdiocese of Białystok*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 19(2020), s. 171-185.
39. Młyńska E., *Echa jubileuszu Wydziału Katechetycznego*, „Na drogach katechezy” 9(2000), nr 1, s. 4-5.
40. Młyńska E., *Formacja eucharystyczna dzieci pierwszokomunijnych w Archidiecezji Białostockiej*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej” 35(2007), nr 2, s. 74-76.
41. Młyńska E., *Jubileusz Wydziału Katechetycznego – jubileuszem księdza wizytatora Józefa Grygotowicza*, „Na drogach katechezy” 8(1999), nr 10-12, s. 6-7.
42. Młyńska E., *Ksiądz Edward Kisiel – wizytator katechetyczny w archidiecezji w Białymstoku*, [w:] *W małej salce... Katechizacja na Białostocczyźnie w okresie PRL*, Białostockie Studia Historyczno-Kościelne, A. Szot (red.), Białystok 2014, s. 105-122.
43. Młyńska E., *Mamy dom!*, „Na drogach katechezy” 5(1996), nr 3, s. 3.
44. Młyńska E., *Model katechumenalny katechezy*, [w:] *Leksykon katechetyczny*, J. Kocheł, J. Kistorz (red.), Kielce 2022, s. 438-441.
45. Młyńska E., *Model katechumenalny w przygotowaniu do I Komunii Świętej w Archidiecezji Białostockiej*, „Studia Katechetyczne” 2024, t. 20, s. 71-84.

46. Młyńska E., *Przy źródle Świętej Wody*, „Na drogach katechezy” 6(1997), nr 7-8, s. 10-11.
47. Młyńska E., Skłodowski B., *Katechizacja w latach 1991-2017 w Archidiecezji Białostockiej*, [w:] *25 lat Archidiecezji Białostockiej*, H. Ciereszko (red.), Białystok 2020, s. 238-258.
48. Młyńska E., *Stanowimy jedną rodzinę*, „Na drogach katechezy” 3(1994), nr 4, s. 3.
49. Młyńska E., *Wizyta radości*, „Na drogach katechezy” 4(1995), nr 2, s. 2.
50. Młyńska E., *Wizytacje*, „Na drogach katechezy” 4(1994), nr 5, s. 7.
51. Młyńska E., *Wizytator kościelny wczoraj, dziś i jutro*, „Na drogach katechezy” 8(1999), nr 6, s. 10-11.
52. Młyńska E., *Współpraca Wydziału Katechetycznego Kurii z Departamentem Edukacji Urzędu Miasta w Białymstoku*, [w:] *Edukacja w Samorządzie Białegostoku*, Białystok 2009, s. 56-58.
53. Młyńska E., *Wstęp*, [w:] A. Skreczko, B. Grużewski, *Nauczanie religii i postawy katechetów Wileńszczyzny*, Warszawa – Białystok – Wilno 2008, s. 9-12.
54. Młyńska E., *Doradcy metodyczni i nowe wizytatorki*, „Na drogach katechezy” 4(1995), nr 3, s. 6.
55. Niewęglowska G., *Milosierna Matka Boża nawiedza nas*, „Na drogach katechezy” 4(1995), nr 4, s. 7.
56. Offmański A., Charytański J., [w:] *Słownik katechetów polskich XX wieku*, R. Czekalski (red.), Warszawa 2003, s. 33-38.
57. Radziejewicz T., *Formacja katechetów świeckich na terenie (archi)diecezji białostockiej w latach 1945-1993*, praca magisterska pisana pod kierunkiem dr E. Młyńskiej na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie, Sekcja św. Jana Chrzciciela, Warszawa 1999.
58. Rybicki R., *Uczestniczyliśmy w Synodzie Plenarnym*, „Na drogach katechezy” 4(1995), nr 5, s. 7.
59. Skłodowski B., *Katechizacja w Polsce Ludowej w latach 1945-1990, zarys problematyki*, [w:] *W małej salce... Katechizacja na Białostocczyźnie w okresie PRL*, Białostockie Studia Historyczno-Kościelne, A. Szot (red.), Białystok 2014, s. 17-30.
60. Skłodowski B., *Pedagogia czterech progów wiary*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2015, t. XIV/1, s. 227-235.
61. *Słownik katechetów polskich XX wieku*, R. Czekalski (red.), Warszawa 2003.
62. Sopoćko M., *Miłosierdzie Boga w dziełach Jego*, t. IV, wyd. III, Białystok 2017.
63. Sułkowska B., *Formacja katechetów w latach 1974-1993 w (archi)diecezji białostockiej*, praca magisterska pisana pod kierunkiem dr E. Młyńskiej na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie, Sekcja św. Jana Chrzciciela, Warszawa 1998.
64. Szymczak G., *Jeden jest Bóg*, „Przegląd Prawosławny” 2024, nr 2, s. 11-13.
65. Wodarczyk A., *Prorok Żywego Kościoła. Ks. F. Blachnicki (1921-1987) – życie i działalność*, Katowice 2008.
66. *Wychowanie chrześcijańskie w duchu św. Jana Bosko*, M. Majewski (red.), Kraków 1998.
67. Zimnoch K., *Formy doskonalenia katechetów w archidiecezji białostockiej*, „Na drogach katechezy” 8(1990), nr 10-12, s. 12-13.